

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

У статті з психолого-педагогічних та філософських позицій розкрито основні підходи до визначення сутності поняття «педагогічне мислення». Уточнено та конкретизовано зміст поняття «педагогічне мислення». З метою розкриття психолого-педагогічних аспектів формування педагогічного мислення у майбутніх учителів було виділено його загальні риси, основні ознаки та характеристики.

На основі теоретичного психолого-педагогічного аналізу встановлено, що педагогічне мислення є складним поліфункціональним явищем, без сформування якого неможливе становлення майбутнього педагога. Доведено, що для того щоб у майбутнього вчителя сформувати та розвинути професійне педагогічне мислення, необхідно залучати його до розгляду, аналізу та розв'язку педагогічних проблемних ситуацій. Визначено дидактичні умови формування педагогічного мислення, дотримання яких дасть змогу забезпечити належну підготовку майбутніх учителів, формування їх професійного педагогічного мислення.

Встановлено, що формування професійного педагогічного мислення майбутніх учителів є тривалим процесом, спрямованим на розгляд та подолання майбутнім учителем труднощів, притаманних професійній педагогічній діяльності, що потребуватиме від нього: сформованої системи професійно важливих знань, умінь та навичок, необхідних для організації та реалізації освітнього процесу; уміння здійснювати відбір навчальної інформації; бути відкритим до сприйняття нових педагогічних поглядів, ідей, підходів та технологій; творчо використовувати різні педагогічні методи та методики навчання; легко орієнтуватися у виникаючих педагогічних ситуаціях та успішно їх розв'язувати; здійснювати пошуки нових, оригінальних способів вирішення педагогічних завдань; прогнозувати результати своєї педагогічної діяльності; уміння відійти від роботи за вивченим взірцем викладання та виробити власну модель педагогічної діяльності.

Ключові слова: педагогічне мислення, підходи до формування педагогічного мислення, дидактичні умови ефективного формування педагогічного мислення.

Одним з напрямів психолого-педагогічної науки, що нині динамічно розвивається та потребує нових досліджень, є професіоналізація, що являє собою міждисциплінарний підхід до дослідження, розуміння та управління професійним розвитком майбутніх фахівців. Особливо гостро це питання стоїть у контексті підготовки майбутніх учителів, формування їх професійного педагогічного мислення.

Проблема дослідження процесу формування професійного педагогічного мислення педагога є однією із фундаментальних у нинішній психолого-педагогічній науці. Її значимість зумовлена тією роллю, яку грає професійно-педагогічне мислення в організації професійної діяльності вчителя, його професійної поведінки.

Проведений нами аналіз досліджень і публікацій з теми цієї статті засвідчив значний інтерес науковців до питання визначення суті поняття «педагогічне мислення» та проблеми його формування у майбутніх учителів.

Разом із тим варто відзначити і значну кількість досліджень цього питання в різних галузях науки, проведених у тому числі й дуже відомими і поважними науковцями у філософії, психології та педагогіці. Зокрема, філософські аспекти зазначених питань у різний час і в різних контекстах досліджувалися Г. Батищевим, В. Возняком, Г. Лобастовим, М. Мамардашвілі, Дж. Салминеном та ін.; психологічні аспекти цих питань досліджували П. Гальперін, М. Кашапов, Л. Мітіна та ін.; педагогічні – В. Бойченко, О. Дубасенюк, Ю. Дубровіна, Т. Кисельова, Ю. Кулюткін, І. Лернер, Л. Лісіна, В. Сластьонін, Г. Сухобська та ін. Проте зазначена проблематика нині ще не має єдиного загальноприйнятого підходу як до визначення суті поняття «педагогічне мислення», так і до процесу його формування.

І хоча отримані науковцями результати є беззаперечними, проте складність та динамізм педагогічної діяльності, особливо аспекти, що пов'язані з формуванням та розвитком професійного педагогічного мислення майбутніх учителів, потребують подальших мультидисциплінарних досліджень.

Мета статті полягає в розкритті підходів до визначення сутності педагогічного мислення та психолого-педагогічних аспектів його формування у майбутніх учителів.

Одним із головних завдань сучасної професійної педагогічної освіти загалом і психолого-педагогічної підготовки майбутніх учителів зокрема є формування у майбутніх педагогів професійного педагогічного мислення. Реалізація цього завдання неможлива без міждисциплінарного виявлення суті і змісту поняття «педагогічне мислення», тому розглянемо його з позицій наукового апарату таких наук, як філософія, психологія та педагогіка.

Так, з позиції філософської науки мислення розглядається як процес, що виходить за рамки простого емпіричного споглядання й ідеально відтворює процеси буття, у тому числі й у їх потенційності, що дозволяє формувати відповідні закони. Таким чином, мислення з філософської точки зору виступає у вигляді інформаційної діяльності, що набула властивостей опосередкованого узагальненого пізнання, яке шляхом

абстрагування, зіставлень пізнавальних образів і логічного умовиводу, а також типізації даних про світ явищ розкриває їх закономірності, взаємозв'язки та тенденції розвитку. Завдяки тому, що мислення безпосередньо пов'язане з моделюванням та прогнозуванням можливих ситуацій воно забезпечує здатність до планування дій та передбачення їх наслідків [13].

Аналізуючи зміст поняття «педагогічне мислення», професор В. Возняк [2, с. 49–50] приходиться до думки, що «педагогічне мислення за своєю природою не може мати своєї якоїсь «фахової специфіки», оскільки його «предмет», його сфера є таким особливим, що найбільш цілісно, повно й змістовно втілює і виражає всезагальне, універсальне у самому способі людського світовідношення» [2, с. 50].

Аналізуючи педагогічне мислення як філософсько-освітню категорію, цей науковець, протиставляючи сучасні філософські погляди на цей феномен з існуючими ще з радянської доби підходами, веде мову не просто про педагогічне мислення, а про нове педагогічне мислення, наповнене новим змістом і ціннісним складником.

Так, аналізуючи нове педагогічне мислення з позиції діалектики та розуміння сутності освітнього процесу як засобу формування та розвитку людської суб'єктивності у процесі «діяльного розпредметнення досвіду попередніх поколінь», В. Возняк вказує на те, що нове педагогічне мислення потрібно розглядати не як певний професійний прояв інтелектуальної діяльності педагога з відповідною специфікою, а як здатність здійснювати свою професійну діяльність згідно із сутністю освітнього процесу [2, с. 50].

Згідно з підходом В. Возняка, нове педагогічне мислення повинне розглядатися не «у руслі пошуків абстрактних ознак певної «новизни», створення «нових педагогічних технологій», а як таке мислення, яке здатне реально й адекватно розв'язувати суперечності сучасного стану освіти. Тому нове педагогічне мислення позиціонує себе саме як мислення (з необхідною рефлексією на свій категоріальний лад) і як власне педагогічне, орієнтуючись на сутність освітнього процесу як найскладнішої реальності у світі. До його характерних ознак належить: здійснення педагогічного спілкування як суб'єкт-суб'єктних стосунків, активація змісту навчання як власне культури і тим самим як «третього суб'єкта» освітнього процесу, забезпечення реальної цілісності виховання (зокрема, не «моральне виховання», а моральність усього виховного процесу)» [2, с. 50].

З позиції психологічної науки педагогічне мислення розглядають як комплекс різноманітних науково-пізнавальних процесів, націлених на розв'язок професійних задач з організації та психолого-педагогічного управління процесом розвитку людини з урахуванням її вікових особливостей, особистісного досвіду та соціального стану [8, с. 64].

Так, М. Кашапов, досліджуючи психологічні аспекти професійного педагогічного мислення, визначав його як пізнавальний процес пошуку педагогічної проблеми, розв'язок якої в ході професійної діяльності передбачає особистісне включення педагога в перетворювальну діяльність. Разом із тим професійне педагогічне мислення вчителя зумовлює позитивні перетворення педагогічної проблемної ситуації. У цьому контексті науковець веде мову і про творче педагогічне мислення, яке розглядає як вищу пізнавальну професійно-педагогічну діяльність учителя з пошуку, виявлення і вирішення педагогічних проблем, що реалізуються на вищому (творчому) ієрархічно організованому рівні. Саме в цьому і полягає здатність, бажання та потреба вчителя до здійснення аналізу, узагальнення та перетворювання педагогічних ситуацій, самостійно приймати рішення щодо вибору та використання засобів власної педагогічної дії, адекватних наявним педагогічним реаліям (ситуаціям). Творчо підходить до процесу створення нових засобів педагогічного впливу на учнів та весь навчально-виховний процес [5, с. 50].

Виходячи з педагогічної точки зору, В. Сластьонін визначає педагогічне мислення як уміння самостійно аналізувати педагогічні явища та процеси, розчленовувати їх на складові елементи (умови, причини, мотиви, стимули, засоби тощо), уміння осмислити кожен із виділених складових частин у нерозривному її взаємозв'язку з цілим, уміння бачити та виділяти в теорії навчання та виховання ідеї, закономірності, висновки, адекватні логіці розглядуваного психолого-педагогічного явища, уміння виділяти основну педагогічну проблему та шляхи її оптимального розв'язку [12, с. 19].

У цьому ж ключі розглядають педагогічне мислення Ю. Кулюткін і Г. Сухобовська. Вони обґрунтовують думку, що педагогічне мислення, тобто професійне мислення вчителя, повинне розглядатися через призму здатності особи реалізовувати педагогічні ідеї в своїй практичній діяльності, вміння бачити у явищах, що виникають у процесі фахової педагогічної діяльності, їх загальнопедагогічну сутність [9].

Подібних поглядів з визначення суті поняття «педагогічне мислення» дотримується і укладач Українського педагогічного словника С. Гончаренко. Він розглядає педагогічне мислення як необхідний складник особистості вчителя, що дозволяє йому успішно осягати причинно-наслідкові зв'язки педагогічного процесу, здійснювати об'єктивний самоаналіз своєї педагогічної діяльності, поглядів, процесів, ситуацій, переживань та на основі такого самоаналізу здійснювати правильне, науково обґрунтоване пояснення причин виникнення тих чи інших педагогічних ситуацій, своїх дій, успіхів і недоліків, а також прогнозувати результати своєї професійної діяльності. Таким чином, педагогічне мислення є визначальною характеристикою здатності вчителя вирішувати педагогічні завдання, застосовуючи при цьому положення філософії, психології, педагогіки та методики навчання, адаптувавши їх до конкретних ситуацій, що виникають у процесі його навчально-виховної роботи, його здатності розрізняти в конкретному явищі його загальнопедагогічну суть [3, с. 252].

І. Лернер, досліджуючи питання педагогічного усвідомлення та його роль у становленні вчителя, говорить про те, що педагогічне мислення являє собою певне своєрідне «бачення» вчителем учня, школи, оточуючого світу. І в цьому (специфічно-педагогічному) баченні вчителя сконцентровані його етичні установки, психолого-педагогічні та професійні знання, його особистісно-професійні якості, способи його розумових і практичних дій [6, с. 52–57].

Натомість Р. Шамсутдинова та О. Шувалова не цілком погоджуються з поглядами І. Лернера на визначення суті поняття «педагогічне мислення». Зокрема, у своїй монографії, присвяченій дослідженню дидактичних умов формування професійного мислення у студентів-істориків, вони зазначають, що в підході І. Лернера до визначення суті поняття «педагогічне мислення» випадає процесуальний складник мислення. Вони ведуть мову про те, що мислення є узагальненим і опосередкованим віддзеркаленням дійсності, а в контексті педагогічного мислення – ще й розкриття сутності педагогічних явищ та їх творчого розв'язку, моделювання педагогічного процесу [14, с. 12–13].

Таким чином, доповнюючи погляди І. Лернера, вони подають своє визначення поняття «педагогічне мислення». Розглядаючи його як своєрідне «бачення» і творче відображення у свідомості вчителя школи педагогічного процесу в його цілісності і розвитку, яке зумовлене певними психолого-педагогічними і спеціальними знаннями, особистісними якостями, специфічними професійно-педагогічними способами здійснення пізнавальної діяльності, а також функціями праці вчителя [14, с. 12–13].

Також автори монографії вважають за потрібне до основних ознак педагогічного мислення, наведених Є. Поляковим [10, с. 105], додати:

- вміння самостійно аналізувати педагогічні явища, тобто розчленовувати явища на складові психолого-педагогічні елементи (умови, причини, мотиви, стимули, засоби, форми прояву тощо);
- вміння осмислювати кожен частину у взаємозв'язку з цілим і у взаємодії з іншими складниками, знаходити в теорії навчання і виховання ідеї, висновки, закономірності, адекватні логіці цього явища;
- вміння правильно діагностувати педагогічне явище, тобто визначати, до якої категорії психолого-педагогічних понять належить явище загалом;
- вміння знаходити основне педагогічне завдання (проблему) і оптимальне її рішення з урахуванням всіх конкретних особливостей.

Додати ще такі ознаки [14, с. 12–13]:

- вміння пояснювати педагогічні явища;
- вміння моделювати і прогнозувати педагогічний процес;
- вміння виявляти, аналізувати і оцінювати (шляхом рефлексії) результати своєї діяльності;
- вміння критично осмислювати і розробляти свій творчий індивідуальний стиль;
- наявність професійної специфіки сприйняття уваги, уяви, пам'яті, а також особливості емоційно-вольової сфери педагога.

В. Бойченко визначає професійне педагогічне мислення вчителя як його вміння виробляти певну власну систему, раціонально організувати розумову працю учнів. При цьому дослідниця уточнює, що така характеристика якісно визначає спроможність майбутнього вчителя «навчати й навчатися, уособлює рівень розвитку розумових, пізнавальних, творчих і пошуково-дослідницьких здібностей, операційно-технологічних умінь, умінь долати труднощі у вирішенні проблемних ситуацій та розв'язанні задач; використовувати різні види мислення; вести спостереження; здійснювати самоконтроль, володіти професійною рефлексією тощо» [1, с. 36].

О. Дубасенюк вказує на те, що професійне мислення вчителя у своїй структурі містить низку ознак, якостей і властивостей, що дозволяють вести мову про притаманне вчителю-майстру особливе педагогічне бачення світу. Зокрема, професор О. Дубасенюк виділяє такі професійні характеристики педагогічного мислення: включеність педагогічного мислення в практичну діяльність на всіх етапах її здійснення; професійну відповідальність за свої рішення; педагогічна проблемна ситуація є природною частиною практичної діяльності суб'єкта, її розв'язок педагогічно необхідний; у процесі вирішення розумових задач професіонал-практик сам виділяє і формулює умови вирішуваної задачі. Отже, зазначає науковець, педагогічне мислення можна розглядати як вид професійного мислення, що дозволяє суб'єктові пізнавати суть педагогічної ситуації і організувати свої педагогічні дії з її цілеспрямованого перетворення [4].

Разом із тим педагогічне мислення, як зазначає професор Л. Лісіна, як ідеальна форма віддзеркалення освітніх процесів не може мати власного змісту. Його зміст становить різноманіття педагогічної діяльності, аналіз, синтез, порівняння, класифікація, екстраполяція її складників [7].

Як видно з наведених вище підходів і поглядів до визначення суті поняття «педагогічне мислення», воно є складним поліфункціональним явищем, без сформування якого неможливе становлення майбутнього педагога. Тобто у зв'язку зі своєю універсальністю педагогічне мислення є визначальною складовою частиною професійної компетентності майбутнього вчителя, що проявляється як вищий пізнавальний процес, спрямований на виявлення і розв'язок проблемності у процесі своєї професійної педагогічної діяльності.

Професор Л. Лісіна вказує на те, що узагальнене вміння педагогічно мислити припускає наявність у педагога аналітичних, прогностичних, проєктивних та рефлексивних умінь [7].

Професійна педагогічна діяльність у самій своїй основі є творчою діяльністю, оскільки здійснюється в динамічних умовах, у неоднозначних, поліфункціональних, творчих ситуаціях. Тому і успішне формування професійно-педагогічного мислення майбутніх учителів можливе лише в тому разі, якщо вони усвідомлюють закономірності навчального процесу передусім як розвиток рефлексивного мислення.

Таким чином, доцільно вести мову про те, що мислення, яке функціонує в педагога, у структурі його професійної педагогічної діяльності буде спрямоване на суб'єктивне відтворення характеристик людини як суб'єкта освітнього процесу, як особистості і як індивідуальності. Професійно-педагогічне мислення буде відрізнятися від інших видів мислення специфікою об'єкта, змістом і характером розв'язуваних педагогічних завдань, задач і ситуацій.

Водночас з урахуванням того, що професійно-мисленнева діяльність вчителя значною мірою проявляється в розгляді та аналізі власної професійної діяльності як певної сукупності педагогічних ситуацій, ми можемо вести мову про те, що професійне педагогічне мислення вчителя являє собою вищу форму активного відображення педагогічної реальності.

Професійно-педагогічне мислення є сукупністю тих інтелектуальних умінь, реалізація яких забезпечить успішну реалізацію професійної педагогічної діяльності. Тобто виступає узагальненим відображенням у свідомості фахівця (вчителя) професійно значимих фактів, чинників, явищ, процесів у їх системно-складних взаємозумовлених зв'язках, характерних для педагогічної діяльності. Відповідно до поглядів С. Рубінштейна основним стимулом запуску і розвитку процесу мислення є проблемна ситуація [11, с. 63].

Вважаємо, що саме наявністю проблемних педагогічних ситуацій та потребою і прагненням її розв'язку зумовлюється розвиток професійного педагогічного мислення вчителя, відбувається активізація всіх його професійно орієнтованих мисленневих процесів.

Відповідно, на основі аналізу підходів до визначення суті поняття «педагогічне мислення» та поглядів Рубінштейна щодо механізмів розвитку мислення вважаємо, що для того, щоб у майбутнього вчителя сформувати та розвинути професійне педагогічне мислення, необхідно у процесі фахової підготовки залучати його до розгляду, аналізу та розв'язку педагогічних проблемних ситуацій.

Виходячи з особливостей педагогічної діяльності, які визначаються специфікою її цілей, завдань, умов і засобів діяльності вчителя, вважаємо, що професійне педагогічне мислення вчителя, сформоване у процесі розв'язків педагогічних задач та педагогічних проблемних ситуацій, являтиме собою активний процес професійного відображення педагогічної дійсності, що носить інтегративний характер та реалізується через ієрархізовану послідовність мисленневих процесів, які відповідають цілям навчально-виховного процесу та особливостям професійно-педагогічної діяльності вчителя, й спрямований на творче перетворення освітнього процесу у відповідності до сучасних суспільно-соціальних цілей, потреб та запитів і характеризується своєрідністю структури, змістового й практично-дієвого компонента та відповідними якісними характеристиками.

Для ефективного формування і розвитку у майбутніх педагогів професійно-педагогічного мислення необхідно забезпечити належні дидактичні умови, які дозволять залучити майбутніх учителів у процесі їх підготовки до розгляду, аналізу та розв'язку педагогічних проблемних ситуацій, забезпечувати високий рівень розвитку процесів педагогічної рефлексії, аналізу та прогнозування.

Дидактичні умови ефективного формування і розвитку у майбутніх педагогів професійно-педагогічного мислення являють собою умови, створені через сукупність заходів організації пізнавального та виховного процесу їх підготовки, дотримання яких забезпечує досягнення майбутніми учителями творчого та методологічного рівнів їх професійно-педагогічної рефлексії, належного розвитку їх професійно-педагогічного мислення.

До основних дидактичних умов, здатних значною мірою підвищити рівень навчально-виховного процесу підготовки майбутніх учителів, а отже, і забезпечити формування та розвиток їх професійного педагогічного мислення, у психолого-педагогічній науці відносять: оптимальне поєднання колективних та індивідуальних форм навчальної діяльності; використання наочних форм представлення результатів навчальної діяльності з метою підвищення їх самооцінки та стимулювання самоосвітньої активності майбутніх учителів; логічне поєднання та використання у процесі їх навчальної діяльності традиційних та інноваційних педагогічних форм, методів та засобів навчання з метою підвищення рівня інтенсивності та якості навчально-виховного та самоосвітнього процесу.

Вважаємо за потрібне, виходячи із суті та характеристик поняття «педагогічне мислення», доповнити такими умовами: активного діяльно-творчого характеру навчальної діяльності майбутніх учителів; застосування елементів рефлексивного підходу, що дозволить забезпечити ситуації самопізнання, самоуправління, що проявлятиметься в аналізі та прогнозуванні своєї діяльності; використання активних методів навчання; ознайомлення майбутніх учителів з цінностями рефлексивної та педагогічної культури, творчо-педагогічної діяльності; створення творчого педагогічного середовища, в межах якого майбутні учителі зможуть бути залучені до творчого процесу виявлення, аналізу та розв'язку різноманітних педагогічних ситуацій, вироблення власного педагогічного стилю.

Вважаємо, що дотримання цих умов дасть змогу забезпечити належну підготовку майбутніх учителів, формування їхнього професійного педагогічного мислення.

Висновки. На основі всього вищенаведеного вважаємо, що формування професійного педагогічного мислення майбутніх учителів є тривалим процесом, спрямованим на розгляд та подолання майбутнім учителем труднощів, притаманних професійній педагогічній діяльності, що потребуватиме від нього: сформованої системи професійно важливих знань, умінь та навичок, необхідних для організації та реалізації освітнього процесу; уміння здійснювати відбір навчальної інформації; уміння відійти від роботи за уже вивченим взірцем викладання та виробити власну модель педагогічної діяльності; бути відкритим до сприйняття нових педагогічних поглядів, ідей, підходів та технологій; творчо використовувати різні педагогічні методи та методики навчання; легко орієнтуватися у виникаючих педагогічних ситуаціях та успішно їх розв'язувати; здійснювати пошуки нових, оригінальних способів вирішення педагогічних завдань; прогнозувати результати своєї педагогічної діяльності.

Використана література:

1. Бойченко В. Формування педагогічного мислення майбутніх учителів як психолого-педагогічна проблема. *Проблеми підготовки сучасного вчителя* : збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Умань : ФОП Жовтий О. О., Випуск 8. Частина 2. 2013. 366 с. С. 32–37.
2. Возняк В. Нове педагогічне мислення: істотні характеристики. *Проблеми гуманітарних наук* : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філософія». Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2019. Вип. 41. 156 с. С. 43–56.
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 374 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/106820/1/Гончаренко.%20Педагогічний%20словник%20%281%29.pdf>.
4. Дубасенюк О. А. Особливості та функції професійного мислення вчителя. URL: http://eprints.zu.edu.ua/8572/1/особливост_%20та%20функц_ї%20профес_йного%20мислення%20вчителя.pdf
5. Кашапов М. Психология педагогического мышления : монография. Санкт-Петербург : Алетейя, 2000. 463 с.
6. Лернер И.Я. Педагогическое осознание – явление действительности и категория науки. *Сов. педагогика*. № 3. 1985. С. 52–57.
7. Лісіна Л. О. Теоретичні основи формування педагогічного мислення майбутнього вчителя. URL: <http://oaji.net/articles/2015/797-1425062861.pdf>
8. Митина Л. М. Учитель как личность и профессионал (психологические проблемы). Москва : Дело, 1994. 216 с.
9. Мышление учителя: личностные механизмы и понятийный аппарат / Под ред. Ю. Н. Кулюткина, Г. С. Сухобской. Москва, 1990. 104 с.
10. Поляков Е. Н. Решение педагогических задач как средство развития у студентов педагогического мышления. Вопросы формирования личности учителя в условиях пединститута. Саратов : СГПИ, 1970. С. 102–116.
11. Рубинштейн С. Л. О мышлении и путях его исследования. Москва, 1958. 147 с.
12. Сластенин В. А. Формирование социально-активной личности учителя. Москва : Просвещение, 1984. 151 с.
13. Філософський енциклопедичний словник. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
14. Шамсутдинова Р. Г., Шувалова Е. М. Дидактические условия формирования профессионального мышления у студентов-историков : монография. Казань : Казанский университет, 2016. 136 с.

References:

1. Boichenko V. (2013). Formuvannya pedahohichnoho myslennia maibutnix uchyteliv yak psykhologo-pedahohichna problema [Formation of pedagogical thinking of future teachers as a psychological and pedagogical problem]. *Problems of modern teacher training: a collection of scientific works of Uman State Pedagogical University named after Pavel Tychyna*. Uman: FOP Zhovtiy OO, Issue 8. Part 2. 366 p. Pp. 32–37 [in Ukrainian]
2. Vozniak V. (2019) Nove pedahohichne myslennia: istotni kharakterystyky [New pedagogical thinking: essential characteristics]. *Problems of humanities: collection of scientific works of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*. Philosophy series. Drohobych: Editorial and Publishing Department of the Ivan Franko State Pedagogical University. Issue. 41. 156 p. Pp. 43–56 [in Ukrainian]
3. Honcharenko S. (1997) Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary]. Kyiv: Lybid. 374 p. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/106820/1/Гончаренко.%20Педагогічний%20словник%20%281%29.pdf> [in Ukrainian]
4. Dubaseniuk O. A. Osoblyvosti ta funktsii profesiinoho myslennia vchytelia [Features and functions of professional thinking of a teacher]. URL: http://eprints.zu.edu.ua/8572/1/особливост_%20та%20функц_ї%20профес_йного%20мислення%20вчителя.pdf [in Ukrainian]
5. Kashapov M. (2000) Psihologiya pedagogicheskogo myshleniya: monografiya [Psychology of pedagogical thinking: monograph]. St. Petersburg: Aleteya. 463 p. [in Russian]
6. Lerner I. Ya. (1985) Pedagogicheskoe osoznanie – yavlenie dejstvitenosti i kategoriya nauki [Pedagogical awareness is a phenomenon of reality and a category of science]. *Soviet pedagogy*. No. 3. S. 52–57 [in Russian]
7. Lisina L. O. Teoretychni osnovy formuvannya pedahohichnoho myslennia maibutnoho vchytelia [Theoretical bases of formation of pedagogical thinking of the future teacher]. URL: <http://oaji.net/articles/2015/797-1425062861.pdf> [in Ukrainian]
8. Mitina L. M. (1994) Uchitel kak lichnost i professional (psihologicheskie problemy) [Teacher as a person and a professional (psychological problems)]. Moscow: Delo. 216 p. [in Russian]
9. Myshlenie uchitelya: Lichnostnye mehanizmy i ponyatijnyj apparat / Pod red. Yu. N. Kulyutkina, G. S. Suhobskoj [Teacher's thinking: Personal mechanisms and conceptual apparatus]. Moscow, 1990. 104 p. [in Russian]
10. Polyakov E. N. (1970) Reshenie pedagogicheskikh zadach kak sredstvo razvitiya u studentov pedagogicheskogo myshleniya [Solving pedagogical problems as a means of developing students' pedagogical thinking]. *Questions of formation of the teacher's personality in the conditions of pedagogical institute*. Saratov: SGPI, S. 102–116 [in Russian]
11. Rubinshtejn S. L. (1958) O myshlenii i putyah ego issledovaniya [About thinking and ways of its research]. Moscow. 147 p. [in Russian]
12. Slastenin V. A. (1984) Formirovanie socialno-aktivnoj lichnosti uchitelya [Formation of the socially active personality of the teacher]. Moscow: Enlightenment. 151 p. [in Russian]

13. Filsofskyi entsyklopedychnyi slovnyk [Philosophical encyclopedic dictionary]. Kyiv: Abris, 2002. 742 p. [in Ukrainian]
14. Shamsutdinova R. G., Shuvalova E. M. (2016) Didakticheskie usloviya formirovaniya professionalnogo myshleniya u studentov-istorikov: monografiya [Didactic conditions for the formation of professional thinking among students of history: monograph]. Kazan: Kazan University. 136 p. [in Russian]

Senchyna N. H. Psychological and pedagogical aspects of the development of professional pedagogical thinking of future teachers

The article covers the basic approaches to the definition of the concept «pedagogical thinking» from the psychological-pedagogical and philosophical perspectives. The content of the concept «pedagogical thinking» is specified and detailed. To elucidate psychological and pedagogical aspects of the development of pedagogical thinking of the future teachers, the author marks and characterizes its common, essential features and characteristics.

Based on theoretical psychological-pedagogical analysis, the research has established that it is impossible to become a teacher without pedagogical thinking, which is a complex polyfunctional phenomenon. It is proved that to form and develop professional pedagogical thinking, it is essential to use it to consider, analyze and solve pedagogical challenging issues. The research determines didactic conditions for the forma of pedagogical thinking the observance of which will allow ensuring an adequate training of future teachers, developing their professional pedagogical thinking.

It is found the development of professional pedagogical thinking of the future teachers is a time-consuming process focused on examining and overcoming challenges peculiar to the professional pedagogical activity by a future teacher. This will demand from him: a formed system of professionally important knowledge, skills and expertise necessary for the organization and implementation of the educational process; an ability to select educational information; to embrace new pedagogical views, ideas, approaches and technologies; to use different pedagogical methods and teaching methods creatively; to be at ease in emerging pedagogical situations and successfully solve them; to search for new, original ways of solving pedagogical problems; to forecast the results of personal pedagogical activity; an ability to deviate from the studied model of teaching and to develop own model of pedagogical activity.

Key words: *pedagogical thinking, approaches to development of pedagogical thinking, didactic conditions for effective development of pedagogical thinking.*